

Módszertani megjegyzések 2.*

HEGEDŰS ATTILA

1. Bevezetés

Ez az írás három dologról szól: 1. a hivatkozás tisztességéről, 2. a kritika szükségességéről, 3. a pontos fogalmazás kívánalmáról. Semmi másról. Nem akar igazságot tenni vitás nyelvészeti kérdésekben. Amint a címe is mutatja: csak a módszerrel foglalkozik.

A problémahalmaz bemutatására HONTI LÁSZLÓ Névszói *-ik* végződéseink egyikének valószínű keletkezéstörténete című tanulmányát választottam (Magyar Nyelvjárások 58: 5–28). E dolgozatban a szerző a kiemelőjelként használt *-ik* eredetéről fejt ki véleményét.

Mielőtt azonban HONTI tanulmányára rátérnénk, röviden összefoglalom az *-ik* kiemelőjel eredetéről eddig megfogalmazott véleményeket. A kiemelőjelet SIMONYI ZSIGMOND 1895-ben a genitivus partitivus szerepét megjelenítő birtokos személyjel T/3. személyű alakjából származtatta (1895: 716). Ehhez csatlakozik MELICH JÁNOS (1918: 246–247), aki az *-ik* *-i* elemében az egykori személyes névmást véli felismerni, és emiatt a T/3. változatai közül a zártabbakat (*-ik*, *-uk*, *-ük*) tartja eredetibbnek a középzárt végzések helyett. Mindezek alapján a TESz. is ezt a T/3. személyből való eredeztetést fogadja el (egy a.). BENKŐ LORÁND (1980: 196–202) azonban bizonyítja, hogy a T/3.-ban nincs személyre utaló elem, a magánhangzó csak ún. tövéghangzó, melynek ómagyar kori alakjai a kódexek alapján középső nyelvallásúak. (Mindezek miatt a HB. két adatának — *cuzicun*, *uimadsagucmia* — olvasata sem szükségszerűen felső nyelvallású magánhangzó, lásd BENKŐ olvasatait: 1980: 48–49). A zártabb változatok (*-uk*, *-ük*, nyelvjárási *-ik*) „szélesebb elterjedését” „csak az irodalmi nyelv normaszilárdulása hozta meg” (i. m. 197), a nyelvjárási *-ik*, *-jik* alakokat „sokkal valószínűbben neologikus fejleményeknek kell tartanunk” (uo.). Ha viszont a T/3. személyű *-ik* csak másodlagos, nem lehet az *egyik/másik* névmásban esetlegesen már az ómagyar kort megelőző időkben is meglevő *-ik* alapja (ezt már én mondom: 2014: 197). A történeti nyelvtan KOROMPAY KLÁRA által írt fejezetében

* Vö. HEGEDŰS ATTILA 2018. Módszertani megjegyzések. *Magyar Nyelv* 114: 330–333.

(1992: 353–354) tehát a bizonytalanság fejeződik ki, noha KOROMPAY egy későbbi tanulmányában az *-ik* morfémának a T/3. birtokos személyjelből való származtatását valószínűbbnek tartja, mint korábban (2011: 155). A történeti nyelv-tanban megfogalmazott bizonytalanság okán 2014-ben két primer latívszrag összekapcsolásában feltételeztem az *-ik* eredetét (2014: 196–198). Ez a feltételezett összekapcsolódás (raghalmazás) véleményem szerint új minőséget, nyomatékosítást hoz magával, amely a kiemelőjel legfontosabb jellemzője. 2017-ben jelent meg É. KISS KATALIN tanulmánya az *-ik* kiemelőjel eredetéről (2017: 75–90). Ebben a szerző visszatér SIMONYI gondolatához: az *-ik* partitívuszi eredetű. Ehhez feltételezi a birtokos személyjel (nála „birtokos személyjelölő”) átértékelődését partitívuszi toldalékká, melyhez egy pro-n, egy hangalak nélküli birtokos eltűnésén keresztül vezet az út. Alaktanilag feltételezi a birtokos személyjel T/3. alakjának ősmagyar/ómagyar kori alternációját, amelyben a névmásokhoz az *-ik*, a főnevekhez pedig az *-ok/-ek* járult. E rövid áttekintésből látható, hogy az általános vélekedés a genitívus partitívus talaján áll, más eredeztetést (raghalmazósos eredet) csak HEGEDŰS ATTILA fogalmazott meg.

2. A hivatkozásról

Kétféleképpen hivatkozhatunk és idézhetünk: tartalmilag és szó szerint. Általában tartalmi hivatkozást használunk: az olvasottakat megpróbáljuk megérteni, majd a saját szavainkkal összefoglalni, interpretálni a lényegét. Ezzel mintegy tanúságot adunk arról, hogy megértettük, és hogy mit tartunk (és mit tarthatott a szerző!) fontosnak az adott gondolatmenetből. Szó szerinti idézést ritkábban alkalmazunk, ezt olyankor tesszük, amikor úgy gondoljuk, hogy az a bizonyos szövegrész olyan mértékben és olyan formában szükséges, ahogyan leírták, minden interpretáció csak hamissá (esetleg félreérthetővé) tenné. Kiemeljük tehát vele a mondanivaló súlyosságát, különlegességét. Amikor BÁRCZI GÉZA azt írja, hogy egy változat úgy válik köznyelvivé, hogy „kiszakad a területi tagoltság kötelékéből” (1956: 396), vagy amikor BENKŐ LORÁND a magyar irodalmi nyelv kialakulásának kezdeteit a 18. század végének „provinciális köznyelveiben” (1960: 267) látja — nos, ezeket „egy az egyben” kell idézni, mert olyan klasszikus tömörségűek, hogy nincs mit hozzátenni. De éppen az elmondottak miatt a szó szerinti hivatkozás rövid, és nem helyettesítheti a tartalmi összefoglalást. Amennyiben a szó szerinti hivatkozás hosszadalmas, a vendégsszöveg félrevezetővé is válhat: nem közvetíti hitelesen a teljes gondolatmenetet, pedig úgy tűnik, mintha közvetítené.

HONTI írásában a kérdést három oldalnyi terjedelemben tárgyaló tanulmányomból mintegy egy oldalnyit tartott szó szerinti idézésre méltónak. Ez első látásra megtisztelő. Másodikra már nem annyira. Dolgozatom gondolatmenete ugyanis a következő volt: 1. a kérdéses jelenség, 2. a megoldásra adott válaszok

időrendi áttekintése, 3. ezen válaszok kritikája, 4. részösszefoglalás, 5. saját válaszom megjelenítése. HONTI a gondolatmenet interpretálása helyett csak a 4. ponttól kezd el engem idézni. Szó szerint idéz két bekezdést (a második végén néhány szerzőre utalok, akik véleményt mondtak), majd megszakítja az idézést, hogy megtegyen egy megjegyzést: „Ennél valamivel többen szólaltak meg mostanában az ügyben, mikor is keletkezhettek e végződés: »a korai ómagyar korban vagy már az azt megelőző időkben« (SIPOS 1991: 394), a korai ómagyar kor vége felé (S. HÁMORI 1991: 696), (talán) már az ősmagyar korban (D. MÁTAI 2011: 144) jött létre a genitivus partitivusi szerkezet” (HONTI 2020: 9). Azután folytatva még megidézi KOROMPAY két locusát is. Mindebből úgy tűnik, hogy HEGEDŰS csak felébe-harmadába szedi össze az irodalmat — gondolhatja az olvasó. A valóság azonban az, hogy írásom HONTI által elhanyagolt első részében mind SIPOS PÁLt, mind MÁTAI MÁRIA 2011-es locusát, mind KOROMPAY két locusát már meghivatkoztam. Indokolta-e bármi is HONTInak ezt a közbevetését? Nehéz erre mit válaszolni. Mindenesetre egy ilyen megjegyzés elég arra, hogy az említett szerző (HEGEDŰS) szavainak értékét leszállítsa.

Ezek után HONTI folytatja az engem idézést kérdéseim szó szerinti bemásolásával, majd az ezekre adott válaszaim következnenek. Ám az első válasz tizenegy soros bekezdéséből HONTIt csak az első négy sor érdekli (az sem teljesen), pedig a folytatásban adom meg az első négy sor indoklását. Mi történt? Csupán az, hogy HONTI szó szerint idézett, addig, amíg kedve tartotta, de a gondolatmenet kifejtése már nem érdekelte.

Majd egy újabb idézet következik, szó szerint, a következő bekezdés 9 sorából az első négy és fél sor. A maradékban állításom analóg példákkal való megerősítése szerepel, de HONTIt ez már nem érdekli. Pedig ezek nélkül kijelentésem a levegőben lóg — HONTInak sikerült ezt az érzést előidéznie. Illusztrációként nézzük meg az eredeti bekezdést, majd azt, amit HONTI idézett belőle:

„Az *-ik* alaki rögzülése és az eredeti latívuszragoktól való jelentésbeli elkülönülése magával hozhatta a ragfunkció elhomályosulását. Az eredeti ragfunkció elhomályosulása (a határozottságra való utalás szerepének felerősödése) pedig okozhatta azt, hogy (jellé válva) más jelet, továbbá határozóragokat és tárgyragot vehetett fel (*egyike, másika, egyikkel, másakra, harmadikat, nagyobbikban*). Hasonló példát mutat a szintén latívuszragból jellé vált birtokjel, mely új minőségében szintén jel- és ragfelvevő lehet. Szintén az eredeti ragfunkció elhomályosulása figyelhető meg azokban a példákban is, amelyek az *-ig* ragszilárdult alakulatai: *addig(-ra)*, *meddig(-re)*, *alig*, *kedig* ~ *pedig*. (A ragszilárdulással keletkezett alakokhoz újabb ragok csatlakozhatnak: *esté(-re)*, *messzi(-ről)* stb.)” (HEGEDŰS 2014: 198).

„»Az *-ik* alaki rögzülése és az eredeti latívuszragoktól való jelentésbeli elkülönülése magával hozhatta a ragfunkció elhomályosulását. Az eredeti ragfunkció

elhomályosulása (a határozottságra való utalás szerepének felerősödése) pedig okozhatta azt, hogy (jellé válva) más jelet, továbbá határozóragokat és tárgyragot vehetett fel (*egyike, másika, egyikkel, másikra, harmadikat, nagyobbikban*)» (HEGEDŰS 2014: 198).” (HONTI 2020: 9–10).

Dolgozatom következő két bekezdését HONTI egyetlen idézetben szerepelteti. Mégpedig úgy, hogy a két bekezdés 20 sorát 13 sorosra rövidítve, az első bekezdésből elhagy 7 sort. Érdeemes megnézni, mi áll ennek első négy sorában: nem más, mint az, hogy az általam feltételezett folyamatnak finnugor párhuzamai is vannak. Mi készítette HONTI-t arra, hogy ezt elhallgassa? Talán csak nem az, hogy ezzel az ötlettel ő akar előhozakodni?

És akkor most, túlemelkedve az egyedin, nézzük módszertani szempontból a fentieket. A tartalmi idézés is lehet manipulatív, de a manipuláció könnyen felismerhető: vagy helyes az interpretáció, vagy nem. A nagy terjedelmű szó szerinti idézés viszont rejtett manipulációt, befolyásolást tartalmazhat: az idézett szerző gondolatmenete helyett az (önkényesen kiragadott) egyenes idézet meghamisíthatja a gondolatmenet valódi bemutatását és ezáltal leronthatja az idézett szerző hitelességét.

De ha már itt tartunk, érdemes nekünk is az ezt követő HONTI-idézetet szó szerint bemásolni: „Megjegyzéseim HEGEDŰS eme közléseihez: 1. Nem értem, hogy a localisi, terminatívuszi (~ »határvetői« ragi [így KOROMPAY 1991b: 293]) funkciónak minek a következtében lehetne nyomatékosabban köze a kiemeléshez, mint bármely más helyhatározó ragjának. 2. Szakirodalmi ismereteim szerint (pl. KOROMPAY 1991b: 293–294) az *-ig* rag mindvégig megtartotta a latívuszi funkcióból fakadó terminatívuszi funkcióját. 3. Az adatok ismeretében az *-ik* helyett eredetibb *-i*-vel kell számolni, majd pedig *-i* ~ *-ik* alternációval (lásd még a 2. pontban írottakat).”

Nézzük, ad 1. A HONTI által idézésre nem méltó részben megírtam, hogy nemcsak az én felfogásom szerint, hanem KOROMPAY KLÁRA szerint is az *-ig*-ben megjelenő raghalmozásban a „a megerősítő, nyomatékosító funkció domborodik ki” (KOROMPAY 1991: 293). Még akkor is, ha ezt a nyomatékosító funkciót egy mástól eltérően fogjuk fel. Ad 2. Senki sem állított mást. A 198. oldal első bekezdésében található szövegrész (melyet HONTI szintén nem tartott idézésre fontosnak) tartalmazza ezt. Ad 3. Milyen adatok? Honnan tudja adatolni az „eredetibb *-i*”-t magyar példákban? Van (vagy volt) önállóan létező **egyí*, **mási*, illetőleg **egyí* ~ *egyik* alternáció?

3. A kritikáról

A rövid összefoglalóban fentebb bemutattam, hogy az adott morféma eredetére két, eltérő típusú ajánlat született: a partitívuszi (mindenki) és a raghalmozásos (HEGEDŰS). HONTI, amint ez tanulmánya második részéből kiderül, a raghalmozásos (vagy részben raghalmozásos) (a terminust a ’primer toldalékok

tömbösödése’ jelentésben használom) magyarázat talaján áll. Mielőtt azonban saját magyarázatát kifejtené, sorra veszi az eddigi eredetmagyarázatokat („2.2. A legfontosabb nézetek” [7]). Ismerteti SIMONYI véleményét és megemlíti MELICH nevét is (7–8). Az általuk képviselt felfogáshoz semmiféle véleményt nem fűz, kritikát nem nyilvánít. Ezek után „E morfémánk mai megítélése szakirodalmunkban (BERRÁR 1957, BÁRCZI–BENKŐ–BERRÁR 1967 és BENKŐ 1980 nem szól a kiemelőljelről!)”: felütéssel a TESz. megállapítását közli, továbbá beszélt nyelvi adatokat az ÚMTsz.-ből és ezek lehetséges eredetének magyarázatát korábbi szerzőktől. Időrendben haladva következnek a történeti nyelvtan és benne KOROMPAYnak a BENKŐ LORÁND-i megállapítások nyomán kifejttet, a partitívuszi eredet bizonytalanságát megfogalmazó megállapítása (1992: 353–354). Ámde ez valami okból kimarad, és azonnal a HEGEDŰS 2014 már említett tárgyalása következik (a bemutatott módon). Itt sincs kritika kifejtve, csupán értetlenkedés „Megjegyzéseim” bevezetéssel (ezt fentebb már bemutattuk).

Nem kerülheti azonban meg a szerző, hogy ne reagáljon É. KISS KATALIN tanulmányára. Most egy hosszabb idézet következik HONTI írásából (nehogy én is a töredékes idézés bűnébe essek!): „Legújabban talán É. KISS nyilatkozott a kiemelőljel keletkezésének és történetének ügyében: »Az *-ik* toldalék eredete a XIX. század óta foglalkoztatja a nyelvészeket. SIMONYI (1895: 716), majd MELICH (1918) úgy vélte, hogy az *-ik* eredetileg T/3. birtokos személyragként funkcionált. A személyes névmási eredetű *-i* képviselte a 3. személyt, a *-k* pedig többesjelként járult hozzá« (É. KISS 2017a: 77). Ha jól értem szavait, megelégedett HEGEDŰS nézetének kivonatos ismertetésével [kiemelés tőlem — H. A.], de nem szólt expressis verbis arról, mi a véleménye róla, indirekt módon azonban alighanem elutasítja, hiszen voltaképpen a SIMONYI és a BALASSA vázolta felfogást vallja (lásd É. KISS 2017a: 75, 77, 85–86, 88–89, miként más írásaiban is: É. KISS 2017b, 2018: 741–745)” (HONTI 2020: 10). Bizony, nem érti jól. É. KISS ugyanis a TNyt.-ben KOROMPAY által megfogalmazott, a partitívuszi álláspont bizonytalanságát kifejező mondatokat 4 pontba sorolva, a négy pontot egyenként tálalva fejt ki gondolatait (e négyből én az első pontban megfogalmazott kifogásokhoz tettem hozzá valamennyit). Nem az én nézetemet ismerteti „kivonatosan”, hanem egy több pontból álló érvrendszer kritikáját fogalmazza meg: „A nyelvtörténeti tények beható vizsgálatával arra következtethetünk, hogy Korompay (1992) Simonyi álláspontját cáfoló bizonyítékai közül a ii.-iv. pontban felsoroltak nem tarthatók. A Korompay által az i. pontban felsorolt, illetve a Hegedűs (2014) által bemutatott tényekkel kapcsolatban amellet fogok érvelni, hogy összeegyeztethetők Simonyi álláspontjával” (É. KISS 2017: 79).

Ezek után HONTI tovább folytatja: „A fentebb idézett, ’egyik’, ’másik’, ’mindenik’ és ’(vala)melyik’ jelentésben szereplő *egy-*, *eggy-*, *egyi-*, *eggyi-*, *eggye-*,

más-, mási-, minden-, mindeni-, (vala)- mely-, (vala)mellyi- adatokra hivatkozva kétségemet fejezem ki azt illetően, hogy az *egyik*, a *másik*, a *mindenik* és a *(vala)melyik* névmások *-ik* eleme azonos lenne a többes szám 3. személyű személyjellel [kiemelés tőlem — H. A.]; ha ez ugyanis csakugyan így lenne, szerintem csak ráértéssel, adaptációval tehetett volna szert erre a funkcióra az *-ik* annak következtében, hogy ilyen hangalakú birtokos személyjelet is létrehozott a nyelv, és a ráértést az is elősegíthette volna, hogy az elülső hangrendű igék jelen idejű tárgyas ragozásában ugyancsak többes számú 3. személyben is megszületett az *-ik* személyrag (amely a veláris igékben nyelvjárásokban is előfordul). A 2.1. pontban is felsorakoztatott régi és mai adatok azonban egyértelműen azt mutatják, hogy ennek a morfémának ténylegesen nincsen közvetlenül birtokjelölői funkciója, azt legfeljebb csak a kontextus sugallhatja. Ezen kétségemet persze azzal is igazolhatom, hogy alternatív történeti magyarázattal rukkolok elő (ezt lásd a 3. pontban)” (HONTI 2020: 11). Az idézetben kétszer is leírt „kétség” szolgálna ellenvéleményként É. KISS megállapításaira. Pedig csak elég lenne megérteni É. KISS gondolatmenetét: „Az adatok azt mutatják, hogy míg az *-ik*-telen névmások többnyire módosítóként szerepelnek, valamennyi *-ik*-es névmás kizárólag főnévi kifejezés alaptagjaként fordul elő. Joggal feltételezhető tehát, hogy birtokos szerkezet alaptagját alkotja, melyben a birtokos egy rejtett névmás, azaz *pro*. A rejtett névmás referensét megadó többes számú vagy számnévvvel módosított főnévi csoport kivétel nélkül mindig megtalálható az előző tagmondatok vagy mondatok valamelyikében.” (2017: 79). É. KISS e kijelentését több ómagyar kori példával is igazolja (i. m. 79–81). Mi indokolja HONTI „kétség”-ét?

Amikor vitázunk, akkor állítunk valamit, és vitapartnerünk is állít valamit, mely nem azonos a miénkkel. Az azonos tárgyra vonatkozó két eltérő állítás szembeállításuk lehet a vita alapja. HONTI É. KISS érvrendszeréből kiszakít egy bekezdést és a következőt írja: „Úgy látom, hogy vitáznom kell a következő kijelentéssel: »Valójában az a kérdés, hogy miért fordulhatott mégis elő az ómagyarban a (20) alatti példa *barátoknak valamelyik szerkezete*,¹⁰ azaz, miért találunk szórványosan T/3. egyeztetést nem személyes névmási birtokos esetén is. A (20)-as szerkezet arra vezethető vissza, hogy a dativusi birtokos először ún. külső birtokosként, a belső birtokossal koreferens adjunktumként került be a magyar mondatba — feltehetőleg indoeurópai hatásra (NIKOLAEVA 2002). Amikor e szerkezetben a belső birtokos rejtett névmás volt, a külső birtokos belső birtokosnak tűnhetett; idővel ez vezetett a *-nAk* ragos birtokos belső birtokossá válásához. A (20)-as példában azonban az egyeztetés még névmási belső birtokost jelez [kiemelés tőlem — H. A.]« (É. KISS 2017a: 82–83). É. KISS tehát sok más kutatóhoz hasonlóan a *barátoknak*

valamelyik szerkezet *-ik* elemében többes szám 3. személyű birtokos személyjelet lát, amely később képzővé (kiemelőjellé) válva veszítette el birtokos személyjeli funkcióját, és vette fel a főnévi birtokos megkívánta tényleges birtokos személyjelet: *barátoknak valamelyik-e*. Eleve nem lehetett az *-ik* kiemelőjellének birtokos személyjeli funkciója [kiemelés tőlem — H. A.], tudtommal ugyanis alig vannak a nyelvemlékeinkben *gazdák kutyáik*, *borászok hordóik*, *szülők fiaik* megformáltságú birtokos szerkezetek (de lásd a következő bekezdést). Ezt a problémát azonban — ahogy én látom — az általam később ismertető javaslat (lásd 3. pont) megoldja.” (HONTI 2020: 11). HONTI tehát „vitázik” É. KISS kijelentésével, de ahelyett, hogy É. KISS állításával szemben mást állítana, csupán kijelent („Eleve nem lehetett...”), utána pedig terel: felhozott szerkezeteiben nincs datívuszban a külső birtokos („*gazdák kutyáik*, *borászok hordóik*, *szülők fiaik*”), továbbá a birtok nem névmással van kifejezve, mint a kérdéses példában (*barátoknak valamelyik*). Annál is inkább furcsa ez az „eleve nem lehetett” kijelentés, mivel 2 lappal később a következőt írja: „A datívuszrag mint datívus possessivusi funkciójú morféma más finnugor nyelvekben is szerepel a külső birtokos jelölőjeként, ez tehát gyaníthatólag ősi jelenség (HONTI 2007: 20, 23), és valóban átmehetett a belső birtokos jelölőjének funkciójába, de kérdés, vajon a *barátoknak valamelyik* szerkezet alaktani megformáltságának ehhez tényleg van-e köze.” (HONTI 2020: 13). Nincs itt valami önellentmondás?

A 13. laptól kezdődően HONTI elővezeti saját eredetmagyarázatát. Ezt egy furcsa felütéssel kezdi: „Uralisztikai háttérismeretek birtokában másként látom az *-ik* kiemelőjel megszületését, mint az eddig idézett szakemberek. Úgy látom, hogy az eddigi állásfoglalások szerzői egyetértenek [kiemelés tőlem — H. A.] abban, hogy az *-ik* két eleme két különböző előzményre megy vissza, mégpedig az egyes szám 3. személyű birtokos személyjelre és az abszolút névszói paradigma többesjelére, és ezek együttese többes számú 3. személyű birtokos személyjelként funkcionált; ezt azonban kétlem.” (HONTI 2020: 13). Bizony, rosszul látja. Nem akarom minősíteni, de ennek az „egyetértés”-nek az állítása már több, mint tévedés.

Tanulmánya második részében (13–21) HONTI végre saját talaján mozog, óriási anyagismerete megalapozza magyarázatát: az *-ik* két primer toldalék együttese. Módszertanilag nem lehet kifogásunk a lehetséges eredettel kapcsolatban (esetleg csak annyi, hogy az általa feltételezett *-k* nélküli *-i-s* alakot [**egyí*, **mási*] — akárcsak É. KISS az *-ik/-ok ~ -ek ~ -ök* alternációt — az adathiányos ősmagyar korra teszi).

4. A megfogalmazás pontosságáról

Gyakran nem fogalmazunk pontosan. Oly mértékben benne vagyunk a saját témánkban, annak problematikájában, hogy nem gondolkodunk az olvasó fejével,

aki számára (főként első olvasásra) nem teljesen világos a mondanivalónk. Főként az utaló névmások esetében nem mindig világos, hogy mire gondolunk, illetőleg, hogy az olvasó ugyanarra gondol-e, mint a mondatot leíró szerző. HONTINál a fogalmazás pontatlansága lerontja ezt az (egyébként szívemhez közeli, mert az eredetmagyarázatában az enyémmel rokon) eredetmagyarázatot. S hogy mire gondolok? Idézzük be HONTI tanulmányának Összegzését: „A jelen tanulmány abból a tényből kiindulva tárgyalja az *-ik* morféma keletkezését és kialakulásának menetét, hogy a leggyakoribb kiemelőjeles *egyik* és *másik* névmások, amelyekben valószínűleg megszületett az *-ik*, a régiségben és a nyelvjárásokban hangsúlyos helyzetben csak *-i* végződéssel bővülve vagy bármiféle kiemelő funkciójú végződés nélkül is használatosak. A magyar *-i*-nek és a *-k*-nak vannak a finnugor nyelvek jórésztében (balti-finn, lapp, votják, zürjén, osztják, vogul) olyan megfelelőik, amelyek szintén hangsúlyossá teszik azt a lexémát, amelyhez csatlakoznak; ezek az ősmagyarban három lépésben váltak *-ik* kiemelőjellé, pl. *egy* ~ „*egy* + *i*” > *egy-* ~ *egyi-* ~ „*egy* + *k*” > *egy-* ~ *egyi-* ~ *egyik*. Ez az *-ik* azonban nem lett a többes szám 3. személyű birtokos jelévé, ez a megfogalmazás az ezt a kérdést tárgyalt szakemberek összessége nézetének ellenében adódik következtetésül.” (2020: 22). E három mondat mindegyike problematikus. Az első mondat állítása nem igazolható: az *egyik/másik* sem a régiségből, sem a nyelvjárásokból nem adatolható csupán *-i*-s formában (az *egyitek* típusú toldalékos alakok másként is magyarázhatók). A második mondatban leírt három lépésben történő folyamat csak feltételezés, adatok nélkül igazolhatatlan. A harmadik mondat a leginkább problematikus: egyrészt nincs szó egységes nézetről „az ezt a kérdést tárgyalt szakemberek összessége” részéről, másrészt nem tudjuk, hogy a mondatban szereplő „ez a megfogalmazás” mire utal, hiszen senki sem állította, hogy a kiemelő jel *-ik*-je vált volna „a többes szám 3. személyű birtokos jelévé”: a folyamatot pont fordítva látták.

A pontosság kívánalma nemcsak a fogalmazás területén érvényes. Ugyanúgy érvényes ez a nyelvi adatok prezentálása és az idézetek/hivatkozások locusmegadása területén is. Van HONTI tanulmányában egy lábjegyzet, mely a 8–9. oldalon a tőlem idézett rész egy tévesen megadott locusára vonatkozik. Erre nincs mit mondanom: felesleges lenne bármiféle magyarázkodás, ez bizony az én hibám. Az ilyen hibák (és a rájuk vonatkozó figyelmeztetés) arra jók, hogy rámutassanak: bárki bármikor tévedhet, lehet pontatlan. Legjobb tehát, ha a módszertani megjegyzéseket ezzel a számomra is fontos figyelmeztetéssel zárjuk.

Irodalom

BÁRCZI GÉZA 1956. Nyelvjárás és nyelv. *Magyar Nyelv* 52: 393–401.

BÁRCZI GÉZA 1982. *A Halotti Beszéd nyelvtörténeti elemzése*. Budapest, Akadémiai Kiadó.

- BENKŐ LORÁND 1960. *A magyar irodalmi írásbeliség a felvilágosodás korának első szakaszában*. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- BENKŐ LORÁND 1980. *Az Árpád-kor magyar nyelvű szövegemlékei*. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- HEGEDŰS ATTILA 2018. Alaktörténeti problémák. *Magyar Nyelv* 114: 196–202.
- HONTI LÁSZLÓ 2020. Névszói *-ik* végződéseink egyikének valószínű keletkezéstörténete. *Magyar Nyelvjárások* 58: 5–28.
- KOROMPAY KLÁRA 1991. A névszóragozás. In: BENKŐ LORÁND főszerk., *A magyar nyelv történeti nyelvtana 1. A korai ómagyar kor és előzményei*. Budapest, Akadémiai Kiadó. 284–318.
- KOROMPAY KLÁRA 1992. A névszójelezés. In: BENKŐ LORÁND főszerk., *A magyar nyelv történeti nyelvtana 2/1. A kései ómagyar kor. Morfematika*. Budapest, Akadémiai Kiadó. 321–354.
- KOROMPAY KLÁRA 2011. Két nézőpont találkozása: magyartanítás más anyanyelvűeknek... és a magyar nyelvtörténet. In: KÁDÁR EDIT–SZILÁGYI N. SÁNDOR szerk., *Szinkronikus nyelvleírás és diakrónia*. Kolozsvár, Erdélyi Múzeum-Egyesület. 148–162.
- É. KISS KATALIN 2017. Az *-ik* kiemelőjel eredetéről. In: É. KISS KATALIN–HEGEDŰS ATTILA–PINTÉR LILLA szerk., *Nyelvelmélet és diakrónia 3*. Budapest–Piliscsaba, Szent István Társulat. 75–90.
- D. MÁTAI MÁRIA 2011. *Magyar szófajttörténet*. Budapest, Argumentum Kiadó.
- MELICH JÁNOS 1918. Adatok a történeti magyar nyelvtanhoz. *Magyar Nyelv* 14: 230–252.
- SIMONYI ZSIGMOND 1895. *Tüzetes magyar nyelvtan*. Budapest, Magyar Tudományos Akadémia.
- SIPOS PÁL 1991. A névmások. In: BENKŐ LORÁND főszerk., *A magyar nyelv történeti nyelvtana 1. A korai ómagyar kor és előzményei*. Budapest, Akadémiai Kiadó. 353–400.
- TESz. = BENKŐ LORÁND főszerk., *A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára 1–4*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1967–1984.
- TNyt. = BENKŐ LORÁND főszerk., *A magyar nyelv történeti nyelvtana 1–2*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1991–1995.
- ÚMTsz. = B. LŐRINCZY ÉVA főszerk., *Új magyar tájszótár 1–5*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1979–2010.

Methodological remarks 2

This discussion paper addresses methodological issues in studying the Hungarian morpheme *-ik*. Besides providing an overview of the morpheme's origin, the author discusses the problems of citation practices and precise wording within linguistic publications.

Keywords: Hungarian morpheme *-ik*, methodology, citation practice

HEGEDŰS ATTILA
 ORCID: 0009-0005-2971-0430
 Pázmány Péter Katolikus Egyetem
 hegedus.attila@btk.ppke.hu